

Voksenuddannelse mellem trang og tvang

Annegrethe Ahrenkiel

Knud Illeris

Lizzie Mærsk Nielsen

Birgitte Simonsen

4. Rapport fra
Voksendidaktik-projektet

EVU-gruppen RUC

Voksenuddannelse mellem trang og tvang

Annegrethe Ahrenkiel

Knud Illeris

Lizzie Mærsk Nielsen

Birgitte Simonsen

4. rapport fra

Voksendidaktik-projektet

Voksenuddannelse mellem trang og tvang

er den fjerde delrapport fra Voksendidaktik-projektet.

Projektet er finansieret af Undervisningsministeriets folkeoplysningsafdeling, Arbejdsmarkedsstyrelsen, Roskilde Universitetscenter og Erhvervs- og Voksenuddannelsesgruppen.

Rapporten er udgivet af

Roskilde Universitetsforlag

Rosenørns Alle 9-11

1970 Frederiksberg C.

Tlf: 35 35 63 66

Fax: 35 35 78 22

E-mail: slforlag@sl.cbs.dk

Rapporten indgår som nr. 103/99 i

Skriftserie fra Erhvervs- og Voksenuddannelsesgruppen

Bag i bogen findes en liste over tidligere udgivelser i skriftserien

Yderligere eksemplarer kan bestilles på telefon 35 35 63 66

ISBN: 978-87-7867-961-1

Copyright: Forfatterne, Undervisningsministeriet og Arbejdsmarkedsstyrelsen.

Eftertryk med kildeangivelse er tilladt.

Tryk: Narayana Press, 1999

Medlemmer af Erhvervs- og Voksenuddannelsesgruppen pr. 1/9 1999:

Anders Siig Andersen, Linda Andersen, Vibeke Andersen, Karin Bendtsen, Litha Christiansen, Karina Carlsen, Søren Dupont, Liselotte Gregart, Leif Hansen, Katrin Hjort, Knud Illeris, Ejler Johansen, Jan Kampmann, Randi Kaas, Christian Kjærsgaard, Kirsten Larsen, Vibeke Lihn, Birger Steen Nielsen, Henning Salling Olesen, Jørgen Rafn, Birgitte Simonsen, Finn M. Sommer, Lars Ulriksen, Niels Warring og Kirsten Weber.

Annegrethe Ahrenkiel

Knud Illeris

Lizzie Mærsk Nielsen

Birgitte Simonsen

Voksenuddannelse mellem trang og tvang

4. Rapport fra Voksendidaktik-projektet

Erhvervs- og Voksenuddannelsesgruppen

Roskilde Universitetscenter

Roskilde Universitetsforlag

Indhold

Forord.....	9
1. Indledning	11
1.1. Rapportens indhold og formål	11
1.2. Rapportens opbygning	13
2. Undersøgelsens forløb og metoder	15
2.1. Tid, sted og omfang	15
2.2. Metodevalg	18
2.3. Observationer	19
2.4. Gruppeinterviews	22
2.5. Individuelle interviews.....	23
2.6. Spotinterviews.....	24
2.7. Forløb og forholdsregler	25
3. Dage i voksenuddannelserne.....	29
3.1. Voksenuddannelser i deltagerperspektiv	29
3.2. En dag på en daghøjskole	29
3.3. En dag på VUC	35
3.4. En dag på AMU	40
4. Voksenidentitet	49
4.1. Voksenuddannelsernes minefelt	49
4.2. Identitet og voksenuddannelse.....	51
4.3. Voksnes identitetsarbejde	54
4.4. Voksenuddannelse som identitetsbearbejdelse	57
5. Frivillighed eller tvang.....	59
5.1. Nødvendigheden	59
5.2. Uddannelsesdeltagere med svag arbejdsmarkedstilknytning.....	61
5.3. Uddannelsesdeltagere der er i arbejde	70
5.4. Uddannelsesdeltagere i særlige situationer	73
5.5. Nødvendighedens konsekvenser	76

6.	Magt og afmagt.....	79
6.1.	Hvem sætter betingelserne?	79
6.2.	Arbejdsformidlingen og socialforvaltningerne som kunder	80
6.3.	Arbejdsgivere og efteruddannelsesudvalg som kunder	82
6.4.	Staten eller deltagerne som kunder	88
6.5.	Uddannelsesinstitutioner som forretninger	92
7.	Måltrettethed og usikkerhed.....	95
7.1.	Måltrettet uddannelse	95
7.2.	Håb, modstand og ambivalens	97
7.3.	Arbejdsmarkedet, mål eller påskud?.....	103
7.4.	Eksamen - elsket og frygtet.....	107
7.5.	Den dobbelttydige kuvøsesituation.....	113
7.6.	Måltrettethed mod hvad?	118
8.	Engagement eller ligegyldighed	123
8.1.	Voksenuddannelse som brugsværdi eller bytteværdi	123
8.2.	Det er svært at komme i gang	126
8.3.	Fremmøde og tidsspild.....	131
8.4.	At starte på en frisk.....	138
8.5.	eller slæbe fortiden med sig	141
8.6.	Engagement kan støttes og udvikles - eller hæmmes og afvikles...	144
9.	Ansvarlighed eller umyndiggørelse	147
9.1.	Ansvar for egen læring.....	147
9.2.	Deltagerindflydelse - eller mangel på samme.....	148
9.3.	De modne uddannelsesdeltagere.....	159
9.4.	De unges ansvarlighed	163
9.5.	Forholdet til lærerne.....	167
9.6.	“Vi er jo voksne mennesker”	170

10. Læring, institutionalisering og strategier	175
10.1. Voksenuddannelsernes dobbeltheder	175
10.2. Institutionaliseringsen	176
10.3. Voksnes uddannelsesstrategier	179
10.4. Brok og passivitet som strategi	182
10.5. Humor som strategi	185
10.6. Dynamisering som strategi	186
10.7. Perfektionisme som strategi	188
10.8. Konkret udbytte som strategi	189
10.9. Instrumentalisme som strategi	190
10.10. Strategier og rigiditet	191
11. Opsummering og perspektivering	193
11.1. Udfordringerne	193
11.2. Den institutionaliserede hverdag	194
11.3. Lærerne som omdrejningspunkt	196
11.4. Nogle mulige konsekvenser	197
Referencer	203

Forord

Dette er den fjerde rapport fra Voksendidaktik-projektet. Den omhandler projektets empiriske hovedfase, hvor der er blevet foretaget observationer og deltager-interviews i større omfang på daghøjskoler, VUC-centre og AMU-centre. Det er vigtigt fra starten at være opmærksom på at de institutioner og forløb vi har observeret og interviewet på er valgt ret tilfældigt og der på ingen måde er tale om en vurdering eller evaluering af hverken institutionerne, forløbene eller lærerne. Det har for os drejet sig om hvordan deltagerne opfatter og reagerer på nogle forskellige almindelige og hverdagsmæssige forhold der forekommer i voksendannelserne, og vores interesse har været at finde nogle forskellige forløb for at få en vis, med stadigvæk tilfældig variation i materialet.

Det er også vigtigt at være opmærksom på at vi i denne fase af projektet har koncentreret os om de brede voksendannelser og styret udenom f.eks. lederuddannelser og videreuddannelser for de i forvejen veluddannede, fordi det netop er voksendannelsernes betydning for "almindelige mennesker" projektet i denne fase vil fokusere på (mens der i pilot-fasen kunne være god mening i at vi også pejlede os ind på nogle forskelle mellem de bredere og de mere specielle voksendannelser).

Mens projektet således indadtil skrider frem nogenlunde som forudset og i overensstemmelse med tidsplanen er der i løbet af 1999 udadtil sket lidt af et skred i projektets status: Fra at være tænkt og iværksat som et kombineret grundforsknings- og praksisrettet projekt, der skulle prøve at finde frem til nogle fundamentale forhold omkring de brede lag af voksne uddannelsesdeltageres forhold til uddannelserne og herudfra trække nogle forbindelser til praktisk pædagogik og planlægning, er projektet kommet i fokus som et muligt baggrundsmateriale til supplerende af økonomiske beregninger og administrative overvejelser i forhold til den aktuelle VEU-reform, dvs. den omfattende reform af det danske voksen- og efteruddannelses-system som regeringen har lagt op til.

Det har medført et vist pres i retning af at fremkomme med nogle hurtige konkrete resultater med praktisk anvendelighed - og dette pres har vi

gerne villet imødekomme i det omfang vi har fundet det forsvarligt, netop fordi vi har stor forståelse og sympati for behovet for et sådant supplement. Det har ført til at vi i løbet af året har imødekommet opfordringer til både at redegøre nærmere for resultaterne af projektets pilotfase (rapport 3) og efterhånden også i stigende grad i forskellige sammenhænge har lettet på låget for de resultater der omfattes af den foreliggende rapport. Vi har desuden søgt at fremskynde udgivelsen af denne rapport så meget som muligt, og i denne forbindelse begrænset de mere generelle og teoretiske diskussioner, der under alle omstændigheder vil blive taget op i den afsluttende rapport fra projektet, som forventes at foreligge i slutningen af år 2000. *Den læser der er interesseret i et hurtigt overblik over de væsentligste opfattelser, budskaber og resultater i rapporten kan orientere sig mod kapitlerne nr. 1, 4, 10 og 11.*

Det store empiriske arbejde der ligger til grund for denne rapport er foretaget i perioden fra august 1998 til september 1999 af ph.d.-studerende Annegrethe Ahrenkiel og forskningsassistent Lizzie Mærsk Nielsen, som også har stået for den indledende opsummering af de empiriske resultater i omfattende arbejdsrapporter. Siden maj har rapportens fire forfattere så i forskellige faser og formationer samarbejdet på kryds og tværs om den komplicerede bearbejdelse og fremstilling af det store materiale, således at den foreliggende rapport fuldt ud kan betegnes som et kollektivt produkt.

Roskilde, oktober 1999

Annegrethe Ahrenkiel

Knud Illeris

Lizzie Mærsk Nielsen

Birgitte Simonsen

1. Indledning

1.1. Rapportens indhold og formål

Denne rapport indeholder de umiddelbare resultater af Voksendidaktik-projektets centrale empiriske fase, hvor der gennem observationer og deltagerinterviews er indsamlet et større materiale omkring deltagernes oplevelser af deres situation i forbindelse med uddannelsesforløb indenfor hhv. daghøjskole-området, VUC-området og AMU-området.

Mens vi i projektets pilot-fase (som vi har redegjort for i 3. rapport) især hæftede os ved nogle typiske forskelle mellem forskellige grupper af deltagere i voksendidaktikken, som både var meget interessante i sig selv og vigtige med henblik på tilrettelæggelsen af undersøgelsens videre forløb, drejer det sig nu først og fremmest om at indkredse og nuancere et billede af hvad der i dag generelt karakteriserer voksne uddannelsesdeltageres forhold til deres uddannelse, hvordan de oplever og håndterer deres uddannelsesdeltagelse ud fra deres forudsætninger og forventninger og de rammer og den praksis de møder i institutionerne. Det er denne indkredsning og nuancering og vores tolkning af hvad der sker, der er hovedformålet med den foreliggende rapport - mens en mere teoretisk bearbejdelse af materialet kommer i den afsluttende rapport.

Umiddelbart kan det store empiriske materiale som vi har indsamlet forekomme meget uensartet og kaotisk. Alligevel er der nogle centrale forhold der i vores arbejde med at udrede og systematisere materialet ret hurtigt og tydeligt har manifesteret sig for os:

Helt overordnet kan man udtrykke det sådan at der hos næsten alle voksne fra slutningen af 20'erne og opefter er en grundlæggende figur der danner ramme for deres opfattelse og oplevelse af uddannelsessituationen. Denne figur går ud på at uddannelse "normalt" er noget der finder sted i børne- og ungdomsårene. Gennem uddannelse udvikler og kvalificerer man sig i de unge år til en bestemt erhvervs- og samfundsmæssig placering, som man